

Courage! Moed als een pedagogische deugd

Lezing ter gelegenheid van de studiedag van de vakgroep pedagogiek van Hogeschool Driestar-educatief op 27 mei 2011 te Leerdam¹

Ewald Mackay

Inleiding

Ik voel me zeer vereerd door de vakgroep pedagogiek. In het verleden werd ik reeds door met name de vrouwelijke leden van de vakgroep geadopteerd als een soort zoon. En toen was daar de vraag van de vakgroep of ik niet op jullie vakgroepdag wilde komen spreken. Nelleke kwam langs en vroeg of ik iets wilde doen over onderwijs, met het oog op de huidige ontwikkelingen: de opgang van opbrengstgericht werken, handelingsgericht werken en kenniseconomie en de neergang van de concepten van vooral exemplarisch onderwijs en in mindere mate ogo. Ik mocht helemaal zelf weten hoe ik het vorm gaf en die ruimte heb ik natuurlijk gepakt! Lizette gaf mij materiaal over genoemde trends en ik ben aan de slag gegaan. En hier zijn we dan, ik voel me werkelijk helemaal vertroeteld door jullie en beschouw deze lezing als mijn maiden speech in jullie illustre gezelschap. Ik, helemaal geen pedagoog van professie, mag voor de pedagogen een lezing houden over mijn pedagogiek! Dank voor de uitnodiging. Ik ga dan nu beginnen!

Ik heb op zolder de sloopstimmermanskist van mijn grootvader staan waarin ik alles heb bewaard uit mijn eigen schooltijd wat het waard is om bewaard te blijven. De rest heb ik verbrand, op meestal rituele wijze vernietigde ik één keer per jaar alles wat voor mij geen betekenis had door middel van vuur. In die kist zit, om zo te zeggen, de oogst van het onderwijs dat ik heb genoten. Het is mijn vorm van opbrengstgericht werken: je ziet, reeds toen was ik mijn tijd ver vooruit!

Ik heb uit die sloopskist iets meegebracht. De kist zelf symboliseert mijn grootvader en in hem het erfgoed van de traditie. Mijn grootvader had graag doorgeleerd maar hij moest op zijn twaalfde van school en werd timmerman op de sloopswerf. Geld voor doorleren was er niet en hij zei altijd: Ewald, besef wat een voorrecht het is dat je mag leren! Dat ben ik nooit vergeten. Ik draag daarom zijn erfgoed met deze sloopskist in me mee en geef het ook weer door aan de huidige generatie leerlingen of studenten voor wie leren vaak een irritante onderbreking is van het vakken vullen of het msn-en!

Uit die kist heb ik hier mijn dagboekantekeningen meegenomen uit de vierde klas: 'Vandaag het derde uur bij Latijn las De Niet ons de dichteres Ida Gerhardt voor. Het was het gedicht 'Het carillon', het ging over de oorlog, hoe de klokken uit de kerktoren van Kampen werden gehaald om tot kanonskogels te worden omgesmolten. Ik herinner me nog een paar zinnen: 'Ik zie de mensen in de straten, hun armoe en hun grauw gezicht' en de slotzin 'nooit heb ik wat mij werd ontnomen, zo bitter, bitter liefgehad'. Ik was verpletterd en heb besloten haar te gaan lezen'.

Welnu, dat heb ik gedaan en sindsdien draag ik haar altijd bij me. Wat een onvoorstelbare dichteres. En wat ben ik mijn leraar dankbaar dat hij me haar deed ontdekken. Eigenlijk terloops, het stond helemaal niet in zijn lesschema of handelingsplan. In mijn eigen lessen lees ik haar ook regelmatig voor, om de traditie weer voort te zetten! Als leraar ben je immers bij uitstek traditeur, over – drager!

Vanochtend wil ik het over Ida Gerhardt (1905 – 1997) als deel van mijn erfgoed van school en thuis – hebben. Zij was niet alleen dichteres maar ook lerares en in haar gedichten schreef zij over haar leraarschap, vooral in Sonetten van een leraar. Maar daarnaast ook in een wat onbekendere bundel, waarin één lang gedicht staat, eigenlijk een declamatorium, je zou het kunnen spelen in een voorstelling!

Het is het gedicht 'Twee uur. De klokken antwoorden elkaar', uit 1971. Daarin beschrijft zij hoe ze ergens in Zwitserland meemaakt hoe een groep leerlingen van een gymnasium op een plein tegenover de school de gehate schriften op een brandstapel gooit en verbrandt.

---

¹ Deze lezing is een sterk veranderde en uitgebreide versie van 'Herrijst de phoenix uit de as. Ida Gerhardt over onderwijs en leraarschap', gehouden op 23 III 2011 voor onze alumni.

Zij ziet dit aan als toerist, maar tevens als dichter én als lerares. Zij was dichter van een indrukwekkend oeuvre en tevens gaf zij klassieke talen op het gymnasium in Kampen, later op de werkplaats van Kees Boeke in Bilthoven.

Ik wil steeds fragmenten voorlezen en er dan iets over zeggen vanuit het perspectief van de visie van Ida Gerhardt op onderwijs en leraarschap. Zij reageert op het onderwijs in de jaren zeventig van de twintigste eeuw. Binnen dit kader zal ik tevens zelf iets zeggen over het onderwijs in onze dagen. Daarna kunnen we dan in de gedachtednwisseling doorpraten over een en ander.

1. De verbranding

Ida Gerhardt is in Zwitserland op vakantie bij het meer van Neuchâtel. Zij ziet dan hoe goedem leerlingen bijeen zijn en hun plan beramen:

*'Ik zag bij toeval, als er toeval is,
een happening aan het meer van Neuchâtel.
Gymnasiasten zochten daar na twaalf
verpozing in hun vaste areaal:
er was, zei men mij later, niets beraamd.
Doch plotseling sloeg het uur een bladzij om.
Een donkere jongen hield zijn schreden in,
bezon zich kort en legde op de plek
waar vier arduinen palissaden staan
een stijf omsnoerde stapel schriften neer'*

Opeens voelt iedereen aan wat er moet gaan gebeuren en allen legen hun tassen en gooien hun schriften op de stapel die hoger en hoger wordt. De brand gaat erin en met ernstige gezichten kijken allen naar de oplaaiende vlammen. Ze hebben niet iets triomfantelijks, meer iets van een verbeterde moed. Ze zijn geen hooligans of straatjongeren die niets met onderwijs te maken willen hebben, zoals je vandaag in de voorsteden van Parijs meemaakt. Ze hebben uit oprechte verontwaardiging voor onderwijs zonder ziel dit gedaan.

Als uiteindelijk het vuur begint te doven, kijken ze verdwaasd in de vlammen:

*'De donkere jongen wenkte – ieder zocht
uit de ordeloze stapels de eigen tas,
en groepsgewijs begaf men zich op weg:
volgens eenparig woordeloos besluit
niet naar het grijsgepleisterde gebouw
waar stellig een verbolgen rector stond,
die alreeds bij verstek was afgeschud,
maar noordwaarts, waar de wind der vrijheid woei.'*

Ida Gerhardt - toerist, dichter, lerares – ziet het aan en in de spiegel van dit gebeuren denkt zij na over het onderwijs en haar eigen leraarschap.

2. De lerares

Ida Gerhardt staat, getroffen door het gebeuren waar ze onverwacht getuige van was, en waarvan ze ogenblikkelijk weet dat het geen toeval is maar betekenis heeft, in gepeins verzonken. Ze maakt zich zorgen. Waar gaat het heen met het onderwijs. Ze maakt zich niet zoveel zorgen over de leerlingen. Ze voelt hun ernst die geen anarchie is. Ze herkent het wel van vroeger, toen ze zelf nog leerling was, aan het Erasmiaans Gymnasium in Rotterdam. Daar waren ook veel lessen verschrikkelijk: dat is van alle tijden, vrees ik. Bijna als kind nog, pakte ze, wanneer een les haar niet vermocht te boeien, een boek uit haar tas en ging dat onder de les lezen.

Maar er was ook veel onderwijs dat werkelijk vorming van de geest was. De leraar aan wie ze dan, staand bij het meer, als vanzelf denkt, is haar geliefde leermeester, de dichter Leopold. Hij gaf Grieks op het Erasmianum en Ida had het grote geluk hem te hebben voor dit vak. Leopold was bijna geheel doof, maar ondanks dat had hij een grote orde. De leerlingen voelden iets van de adeldom van zijn geest, ook al was hij een kwetsbare en fragiele man. Hij

was ook wars van alle bemoeienis van buitenaf met zijn onderwijs. In een brief beschrijft Ida Gerhardt hoe op een dag de rector binnen komt, hij wil wel eens weten wat voor vlees hij met Leopold in de kuip heeft:

'Midden in een les van Leopold ging de deur zachtjes open, en op rubberzolen schoof de rector, een onbetekenende en zelfingenomen man, naar binnen. Hij zette zich in de achterste bank teneinde die les bij te wonen, ten einde daaraan een judicium (een beoordeling, EM) te ontlenen. Leopold zweeg en wachtte. Hij stond zeer stil, zeer recht, zijn blik bleef op de kleine rector gevestigd. Deze deed het enige wat hij nog kon doen: hij hoestte en schuifelde weg².

Leopold was een dichter van ongeëvenaard talent, classicus en leraar van grote eruditie en klasse. Hij is Ida's leermeester. Ze dicht later over hem in één van haar kwatrijnen:

*'Heel Rotterdam, zijn havens en zijn kaden
bestond voor mij bij Leopolds genade'.*

Hij voelde ook het talent van zijn leerlinge Ida en hij heeft het talent gevoed. Een grote vriendschap tussen die twee is gegroeid. Leopold werd haar leermeester als dichter en classicus maar ook als leraar. Ida wilde zo lesgeven, in die gestalte. Ze wilde de traditie voortzetten, de traditie van werkelijke vorming, die van generatie op generatie teruggaat en voortgaat. Deze traditie rust op het mooiste, schoonste en meest ware wat de eeuwen hebben voortgebracht. Geen instantonderwijs maar verworteling in het erfgoed der eeuwen, laag op laag. Dat moet je je als leraar goed bewust zijn, dat je dit doorgeeft aan de nieuwe generatie: traditie betekent immers 'doorgeven'. Het is je taak dit te doen, en niet om de toegang van de jonge generatie hiertoe af te sluiten!

Ze dicht hierover, terwijl ze aan het meer staat:

*'En ik bleef achter. Laak mijn tranen niet:
wie oud geworden is in deze eeuw
draagt in zijn denken vele eeuwen mee.
Gelaagd is hij, gelijk een bergwand is,
en heeft, eenzaam, van die gelaagdheid weet.
Ik dacht aan de verrukkingen van mijn jeugd,
aan dichters die mij brood en beker zijn:
zanger der zangers die Homerus heet,
en zij, als sterren aan het firmament,
Sappho, Alcaeus, Alcman, Pindarus,
wier strofen zelve sterrestelsels zijn,
stralen in hun gestreng samenhang:
werelden wederrechtelijk ontzegd
aan hen wie dagelijks geboden was
een bladzij op te slaan waarvan de zin
door wië gebod verduisterd was voorged.'*

Ida Gerhardt heeft dit hoge voorbeeld van Leopolds leraarschap zelf ook altijd nagevolgd toen ze zelf lerares werd. Ze was in Kampen lerares gedurende de jaren 1939 tot 1951 en in Bilthoven bij Kees Boeke in de jaren 1951 tot 1963, waarna ze om gezondheidsredenen met vervroegd pensioen ging. Leerlingen van haar, zoals de acteur Henk van Ulsen, herinneren zich haar als een kleine vrouw die je zeer doordringend kon aankijken. Ze was enigszins distant maar tegelijk zeer betrokken. Ze was gestreng en liefdevol. Ze was accuraat waar het de precieze vertaling van de teksten betrof én poëtisch waar 't het aanvoelen van de ziel en schoonheid van de teksten betrof. Ze eiste alles van haar leerlingen maar kreeg dat ook vanwege haar onvoorwaardelijke inzet en gave om boeiend les te geven. Wanneer ze iets zei was dat altijd van een sterke urgentie, het was nooit obligaats of vulling van leegte. Uit haar *Sonnetten van een leraar* blijkt deze strengheid en liefde in elke regel³.

² Geciteerd uit een brief aan Maria de Groot, in: Ida Gerhardt, *Courage. Brieven*, Amsterdam, 2005, 318.

³ Zie hiervoor Mieke Koenen, *Stralend in gestreng samenhang. Ida Gerhardt en de klassieke oudheid*, Groningen, 2002, 32 – 66. Zie tevens Mieke van den Berg / Dirk Idzinga, *Trots en in zichzelf besloten. Ida Gerhardt. Afkomst en eerste deel van haar leven*, Kampen, 2005, vooral hfdst. 9; zie tevens: M.H. van der Zeyde, *De wereld van het vers. Over het werk van Ida Gerhardt*, Amsterdam, 1992, vooral hfdst. 6 over "Twee uur. De klokken antwoorden elkaar".

Juist vanuit deze gestalte had ze begrip voor de leerlingen in Zwitserland die hun schriften verbranden. Hier klinkt haar eigen sterke wil als leerling en haar ideaal als leraar in door. Het gaat om de gestrenge vrijheid van de geest. Juist daarom maakt ze zich zorgen om de overheid en het onderwijsbeleid van haar tijd.

3. Het onderwijsbeleid van toen

Waartegen ageert Ida Gerhardt precies? Laten we verder lezen:

*'En aan mijn land dacht ik – aan zijn bewind,
dat lafweg zijn verwoestingen voltrok,
decenniën reeds bevreesd ten dode toe
voor wat waarachtig is en uit de geest.
Een grondeloos heimwee greep mij naar het hart:
vervreemd is alles en de wereld dor.
Jeugd, afgesneden van de wortelstok,
twist met de ouderen, reeds moegetergd:
een hees geredekavel. – Eenzaam staat
wie nog bevroedt waaròm gestreden wordt
in blinde onmacht: eerbied voor elkaar,
dit simpelste, nog altijd onbereikt.
Nog onbereikt, en wenkende nochtans:
voor dèze inzet streed ik levenslang.
Maar nooit was mij de twijfel zo nabij
als in dit vreemde uur, op vreemde grond'.*

Ida Gerhardt reageert hier op de jaren '60 van de 20e eeuw. In deze tijd werd de Mammoetwet ingevoerd en het onderwijs werd pragmatischer. De oude schooltypen – mulo, hbs en gymnasium – werden vervangen door het idee van de middenschool. Waar Ida Gerhardt bang voor is, dat is de teloorgang van het werkelijke ideaal van vorming van de ziel. In haar kritiek zit niet iets elitairs, het is niet gevoed door vrees voor ondergang van alleen het gymnasium. Zij had in wezen niets elitairs, het ging haar om de ware eenvoud. Juist om die reden is zij ook naar Kees Boeke gegaan: in zijn onderwijs was aandacht voor alle kinderen en alle talenten, maar wel vanuit een diepe aandacht voor het kind als mens. Naast deze onderwijspolitiek is er het klimaat van het generatieconflict dat haar zorgen baart. De ene generatie staat tegenover de andere in deze tijd. Dit strijdt fundamenteel met elke notie van onderwijs als traditie, als gesprek tussen de generaties. Elke generatie heeft zijn eigen gestalte maar zij spreken met elkaar in eerbied daarover.

4. Het onderwijsbeleid van nu

Wij leven in een andere wereld als die van Ida.

De wereld van de leerlingen is enorm veranderd. Er is een harde straatcultuur die je toen niet had. Natuurlijk waren er ook achterbuurten maar vandaag zie je een harde straatcultuur die een soort merknaam is geworden: daar wil je bijhoren! Ik heb zaterdag een stukje naar de Monstertour van Lady Gaga in New York gekeken en daar je zie die hardheid. Ik kreeg er kippevel van. Het is bijna sacraal maar dan een sacraliteit van het banale: verlost worden tot totale vrijheid in het genieten. Ik vraag me af of leraren van de oude stempel het nog zouden redden. Ida misschien wel omdat ze een hele sterke persoon was en ook echt van de kinderen hield. Maar iemand anders? Laatst zag ik op tv een interview van zo'n snelle jonge journalist met Gustav Leonard, de clavecinist, hij is in de 80. De interviewer vroeg: 'Wat doet u liever, Bach spelen of met uw vrouw naar bed gaan?' Leonard was totaal perplex, verstomd van woede, de journalist begreep niet eens waarom. Het valt in dit licht niet mee om leraar te zijn en wij hebben het nog redelijk luxe, al wil ik zeker niet zeggen dat het onmogelijk is. Maar er is een trend die mij zorgen baart. In Frankrijk staat inde cao dat als je je bedriegd voelt, je verlof mag nemen.

Bij leerlingen en studenten hebben we vanuit deze harde en snelle wereld te maken met een sterke pragmatiek bij hen. Hoe vaak ik niet heb gehoord 'Wat heb je hier nou aan, meneer?' op de middelbare school, als ik ze voor het eerst kreeg. Zelfs hier had ik laatst nog in p1 een student die bij de les over Augustinus vroeg: 'Meneer, wat moet ik met Augustinus?' Ik gaf

een antwoord dat wellicht onpedagogisch is maar ik flapte het er toch uit: 'Heb je je weleens afgevraagd wat Augustinus met jou moet?' Hun baantje na schooltijd versterkt deze pragmatiek. Maar wat veel erger is: de beleidsmakers van het onderwijs doen dat ook, vooral de laatste tijd.

Het is ongelofelijk wat een omslag in de tijdgeest we meemaken. Ik spreek hier van tijdgeest en dat zie ik als het wondere fenomeen dat vrijwel iedereen op een vrijwel gelijktijdig ogenblik iets anders gaat denken, voelen en doen dan ervoor. Mij fascineert en beangstigt deze machinatie.

Zworen tot twee jaar gelden alle onderwijsgoeroes nog bij het nieuwe leren, niemand heeft het er nog over. Het hele constructivisme lijkt op zijn retour te zijn. Het werd als het absolute goede gezien tegenover het kwaad van het oude leren. Ik heb me altijd heel erg gestoord aan deze valse tegenstelling tussen oud en nieuw leren. Dus wat dat betreft is het geen ramp dat we dit nieuwe leren aan het vergeten zijn. Zelfs de competenties zijn aan het sneuvelen! Erger vind ik dat het denken vanuit een samenhangend en idealistisch onderwijsconcept ook op retour is. Wie heeft het er nog over? Vooral de onderwijskunst moet het ontgelden. Nu is dat altijd al een klein grensgeval geweest maar op onze school bloeide het. Maar in de nieuwe strategische beleidsplannen wordt het hooguit oblikaat genoemd. Het lectoraat is al bijna ter ziele en een handjevol studenten en scholen doen er iets mee. Overigens ben ik om een aantal redenen zelf nooit adept geworden - hoe mooi ik het ook vind - en naar nu blijkt is dat maar goed ook!

Ontwikkelingsgericht onderwijs heeft denk ik een langere adem, is ook veel breder geworteld binnen scholen. Maar toch gaat het op retour, niet in het minst op onze school. Ik sta er zelf wel sympathiek tegenover waar het het creatieve en kindgerichte betreft maar heb er ook bezwaren tegen, ben zeker geen adept.

Maar ten opzichte van de huidige tijdgeest sta ik aan de zijde van de concepten! Ik verbaas en erger me over het Regeerakkoord. Nederland moet hoger in de kennis-economie-rating komen. We moeten naar objectief meetbare leeropbrengsten. De kennisbasis moet worden vastgesteld, rekenen en taal voorop, de andere vakken krijgen minder aandacht hierdoor. We moeten langer op school zitten, zelfs op Goede Vrijdag was er op tal van scholen gewoon les. Ik maak me ernstig zorgen over wat bijvoorbeeld de kennisbasis cultuuronderwijs voor leerlijn 1 betekent. Ons hangt sinds de perikelen van Inholland een centrale toetsing boven het hoofd. Raak je niet je hele identiteit kwijt als dit gebeurt? Of als er buiten de examens en kennisbasis al iets blijft bestaan, wordt dat dan niet - omdat het erbuiten valt - als onbelangrijk beschouwd, zoals het obligate 1-uursvak godsdienst op tal van pc-scholen; het woord 'vaag gedoe' hebben leerlingen daarvoor uitgevonden.

De basisscholen zijn doodsbang voor de minister en de inspecteur. Ze moeten handelingsgericht en opbrengstgericht gaan werken. Het woord Handelingsgericht werken of Opbrengstgericht werken is nog niet gevallen of we hebben met elkaar al afgesproken dat we ons zullen voegen. Roomser dan de paus zijn we daarin. Het braafste jongetje van de klas. Natuurlijk zullen we kritisch erin staan, en het anders doen dan anderen, maar voor mij is het hetzelfde anders. Ga nu eens dwars liggen! Alleen het woord is al een farce: handelingsgericht werken? Is dat niet gewoon werken wat werkt, ofwel werkingsgericht werken. Idem opbrengstgericht leren, is er dan ook leren waar je niet van leert? Ik snap natuurlijk wel wat de geniale ambtenaren en hun minister bedoelen met deze woorden, maar van taal hebben ze geen benul. Mijn instaptoets hebben ze niet gehaald!

Ben ik dan tegen toetsing of verhoging van de kwaliteit? Nee, zeker niet. Denk maar niet dat Ida een softe juf was! Ze zag de kinderen staan maar ze was ook gestreng, en klassieke talen leer je ook niet zonder bloed, zweet en tranen. Ik ben - en ik denk: met haar - tegen deze domme Hollandse drang om steeds van de ene extreme fout in de andere te vervallen.

Er is moed voor nodig om tegen deze eeuwige Hollandse golfbeweging in te gaan. Dat golven van de wateren en ons meedemen erop met elke wind van leer zit ons in het bloed. In refoland nog meer dan erbuiten, behalve natuurlijk op het vlak van de geloofsleer. Daar zijn we mannen van stavast. Ik verbaas me altijd over hoe flexibel we voor de rest zijn! Eigenlijk kan alles. Ik vind dat niet consistent. Ik ben misschien minder van stavast wat de geloofsleer betreft - Marrie en Sjaan waken daarover - maar ik durf wel te zeggen dat wat zij dan ook is, zij consistent is met mijn onderwijsvisie.

Mijn devies tegenover deze eeuwige golfbeweging van de tijd staat op mijn ex libris, met een ijsvogel en eronder de spreuk saevis tranquilus in undis: rustig temidden der woelige golven! Laten we een eigen visie of concept ontwikkelen, klassiek, bestendig, creatief, en pas daarna in gesprek gaan met wat dan ook! Lewis zei het al zo mooi: 'Wie in vele tijden geleefd heeft is bestand tegen de rommel waarmee pers en media van vandaag ons overspoelen'. Hier is moed voor nodig en volgens mij begint het, willen we werkelijk onszelf kunnen zijn, bij het beoefenen van deze pedagogische deugd. We dragen hem in onze kerndoelen maar beoefenen we hem ook?

Als iets Ida Gerhardt als lerares en als mens kenmerkt, en als iets ons moet kenmerken vandaag, dan is het wel moed: *courage*, zoals haar brievenboek heet!

5. *Courage!*

Al somberend bij het meer in Zwitserland, komt ineens de oude moed en het oude licht weer boven. Ze herinnert zich een oude leermeester van 2500 jaar geleden: Plato, en zijn indrukwekkende dialoog de *Theaetetus*, waarin naar de waarheid wordt gezocht. Deze tekst is een dialoog, zoals al het onderwijs van Plato dat was: een gesprek van ziel tot ziel, over al wat waar en goed en mooi is, over de verwondering voor wat groeit en bloeit. Het gaat in dit gedeelte van de les over de verwondering over het getal – iets heel anders als wat veelal wiskunde is, vandaag:

*'Toen zag mij Plato's Theaetetus aan:
sober en statig van belettering
de Griekse tekst binnen de strakke rand.
Een groene twijg, een lauer ongerept
lag overlans het blad – kronend de plaats
waar zij, een machtig denker en een knaap,
tesamen peilen wat mathesis is,
en waar hun beider adel het bestaat
elkaar tot hulp te zijn, zodat niet faalt
de opdracht steeds gesteld: de dialoog'.*

Hier gaat het om de ziel van de leraar en de leerling en om het geheim van de werkelijkheid. De werkelijkheid dat is de orde van getal en maat. Daarover verwondert zich de leraar, hij herinnert zich zijn hele eigen geschiedenis ook. Hij wijdt de kinderen in in deze werkelijkheid, die zij vanuit hun levensverhaal weer ontvangen. Ik kies niet voor het accent op de werkelijkheid en haar fenomenen, zoals Onderwijskuns, hoezeer ik bij Wagensein ook leer van zijn benadering van de werkelijkheid. Ik kies ook niet voor het accent op het kind en zijn ontwikkeling, hoezeer ik bij Van Oers ook kan leren over het kind en zijn ontwikkeling. Als ik ergens voor kies dan voor het personalisme. Allereerst de persoon van de leraar, want hij bedenkt – zelfs bij OGO! – uiteindelijk hoe en wat de kinderen gaan doen. Daarna de persoon van het kind en – het klinkt raar wellicht – de "persoon van de werkelijkheid": de werkelijkheid als iets dat meer is dan stof en daarnaast accent op wat mensen denken over die werkelijkheid, dus niet alleen het Naardermeer maar ook Jac. P. Thijsse!

Ik sluit hierin aan bij wat er in vrijwel alle romans, films en bij de gewonen leerling in de schoolbank aan archetypisch beeld van het onderwijs leeft: van Diet Kramers *Roeland Westwout* tot *To serve them all my days* is dit vrijwel identiek. Pedagogiek is dan beredeneerde intuïtie. Haar methode dient daarom ook niet die van de statistiek te zijn maar van de hermeneutiek!

Ida's fragment over Plato bevat dat allemaal. Onderwijs is hier, om het met een boek over die grote schoolmeester W.G. van de Hulst te zeggen, *Zoeken naar de ziel*. Hoe doe je dat vandaag? Ik denk, door dapper op je eigen plaats om te gaan met alle nieuwe dingen die op je af komen en ze zo goed mogelijk een plaats te geven, zonder je ideaal te verliezen. Heb de moed om tegen de stroom in te gaan en met de kinderen te praten over de wezenlijke dingen, van het geloof en van de wereld als schepping en sieraad Gods. Wie waagt die wint. Hem kan het ook gebeuren dat ineens een gouden moment plaatsvindt in de les, zoals Ida overkwam toen ze een les gaf over het Griekse woord 'psyche', een woord dat twee betekenissen heeft, 'vlinder' en 'ziel'. Terwijl ze sprak, vloog er een vlinder het lokaal binnen, een dagpauwoog, en ademloos begrepen de kinderen waarover het ging: de ziel is als een

vlinder, hij is los van ruimte en tijd, een eeuwige kern, en daarom betekent dit ene woord 'psyche' deze twee dingen tegelijk! Wat is hier nu de opbrengst? Die is niet te meten!

Ik zou toejuichen dat we, als we dan toch moeten meten, kwalitatief gaan meten. Volgens mij kan dat tot op zekere hoogte. Ik heb in jullie stukken mooie dingen gezien. Bea Pompert binnen het lectoraat mee bezig zijn. Ik geloof ook dat een goed uitgewerkt onderwijsconcept ook tot goede resultaten kan leiden binnen zelfs de cito (de feiten lijken dat ook te bevestigen!). We moeten op een mooie manier – zonder het geheim kapot te maken – verwoorden dat we deze zaken ook willen bevorderen in het onderwijs: verwondering, kennis, helemaal stil zijn van een ontdekking. Juist dan kun je ook tot grote hoogte van kennis komen, dat zie je in de exempels van Onderwijskunst, waar volgens mij heel veel gevraagd wordt van de onderwijzer, veel meer dan en methodeles.

Terwijl Ida Gerhardt zo aan het meer staat te mijmeren steekt de wind op. Ze gaat weer weg, naar haar hotel. In de verte slaan de klokken twee uur. Ze gaat op weg, en weet één ding zeker: onderwijs zal ofwel ondergaan in roet en as – als ze zonder ziel is – ofwel uit de as herrijzen:

*'Een lichte wind stak op vanuit het meer;
de plek waar ik nog altijd zat werd kil.
Ik zocht wat ik had meegevoerd bijeen
en sloeg de damweg in die stadwaarts leidt.
Twee uur: de klokken antwoordden elkaar.*

*Die uw verkorenen hebt aangeraakt,
hun voorhoofd hebt getekend met uw licht,
gij weet wat mij te weten is ontzegd:
of wat ontsprong aan hun verwondering
en stralend de millennia doorscheen,
naamloos zal onder gaan in roet en as,
of morgenlijk, als gij de hand opheft,
vervaarlijk zal herrijzen naar het licht'.*

Conclusie

We hebben het gedicht van Ida Gerhardt gelezen als bron voor haar denken over leraarschap en onderwijs. Lees het als spiegel voor jezelf in jouw weg als pedagoog en leraar. Misschien geeft het je moed en kracht om verder te gaan. Misschien vind je het overdreven en somber – ik merk het wel in de gedachtewisseling zo meteen!

Voor mij is zij in ieder geval zeer belangrijk geweest en nog altijd is zij dat. Daarom is ze ook opgenomen in mijn grootvaders scheepskist! Ik heb mooie tijden op school meegemaakt maar me ook heel erg verveeld. Ida heeft Lombardijene bestond voor mij bij Ida Gerhardts genade. Mede door haar ben ik zelf leraar geworden.

Ik ben mét haar somber over het onderwijs en zijn beleidsmakers maar hoopvol over de kinderen of leerlingen of studenten, die onder een laag puin soms, toch nog altijd verlangen naar kennis en wijsheid, naar verwondering. En ik hoop dat ik de pedagogische moed heb en jullie die met mij hebben om dat ideaal gestand te doen, wat de prijs ook is. Ik geloof dat dat christelijk is, en dat het gezegend wordt.

Ik wens je deze gestalte toe, in jouw werk, tussen droom en daad: en zeg daarbij:

Courage!